

علم أصول الفقه

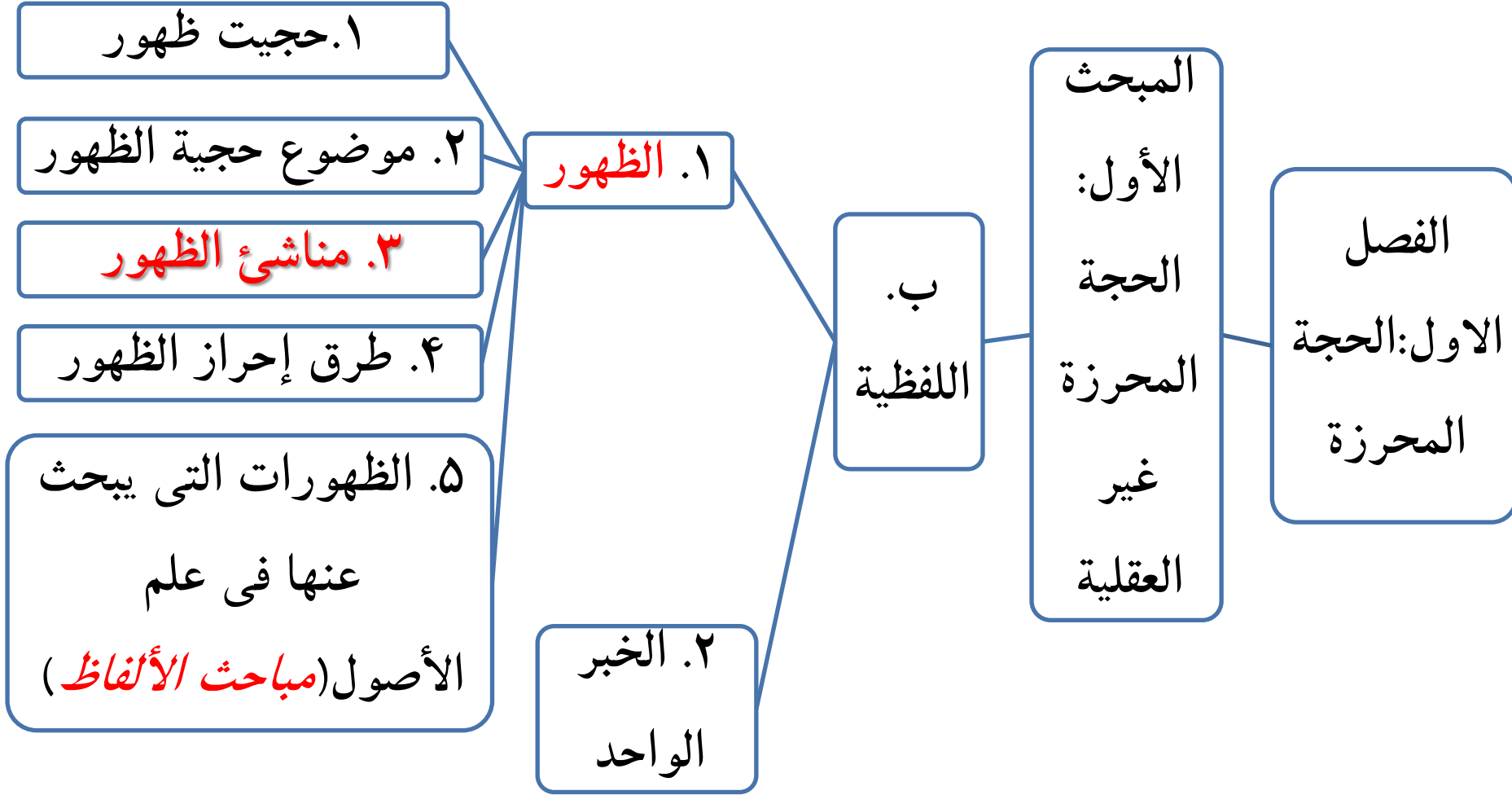
٧٢

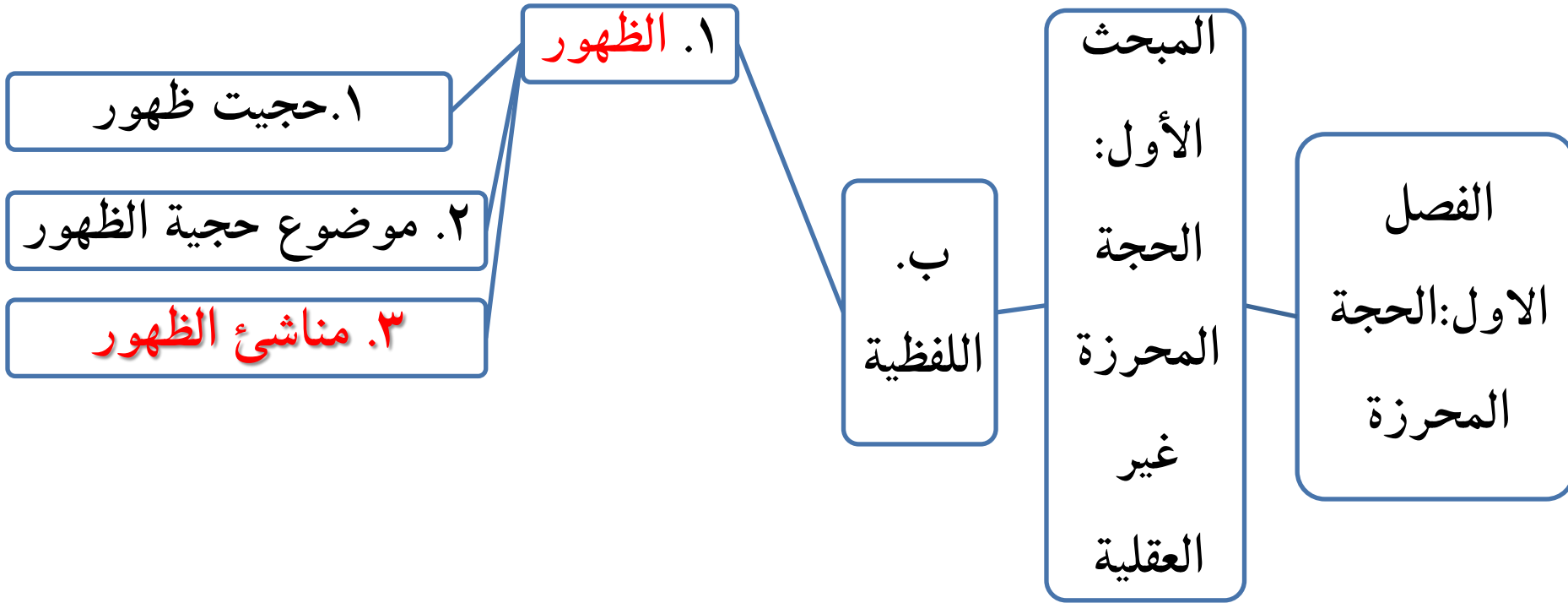
٩٣-١٢-٢٤ ظهور

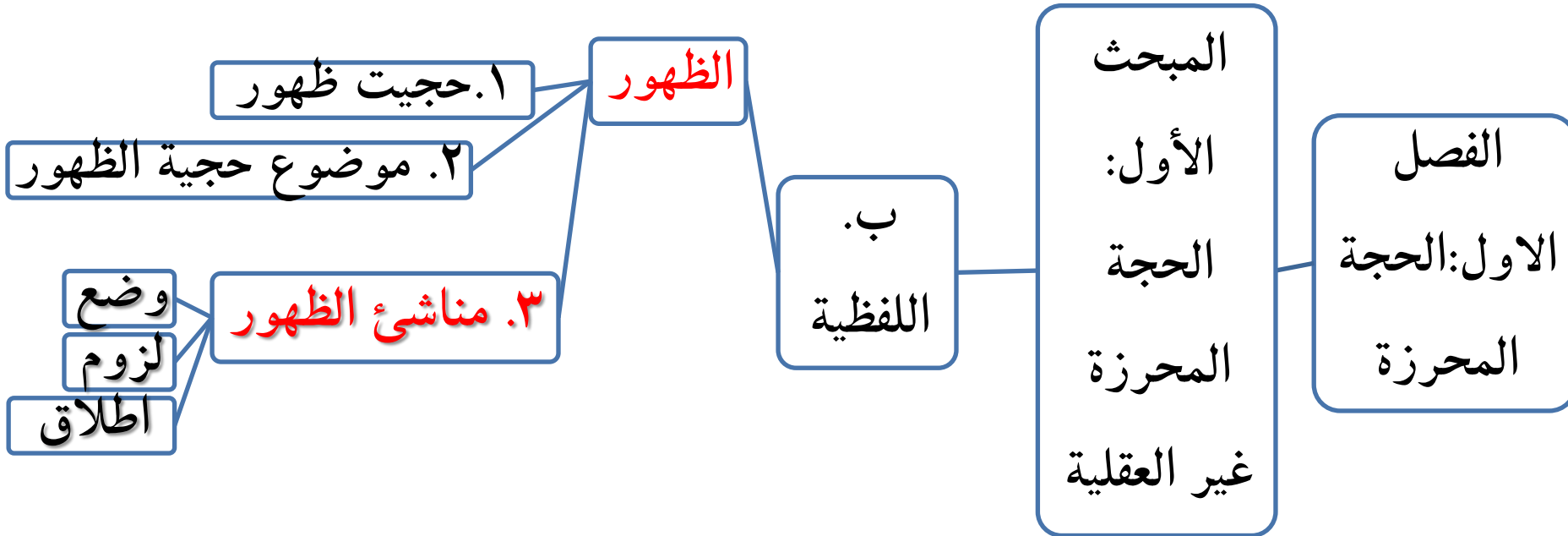
دراسات الأستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

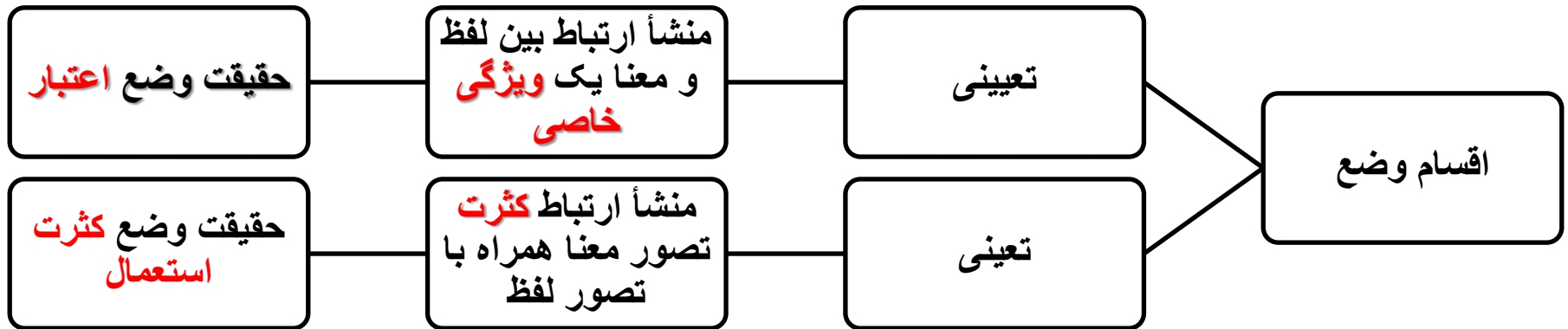
- الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْغَفُورُ (٢)

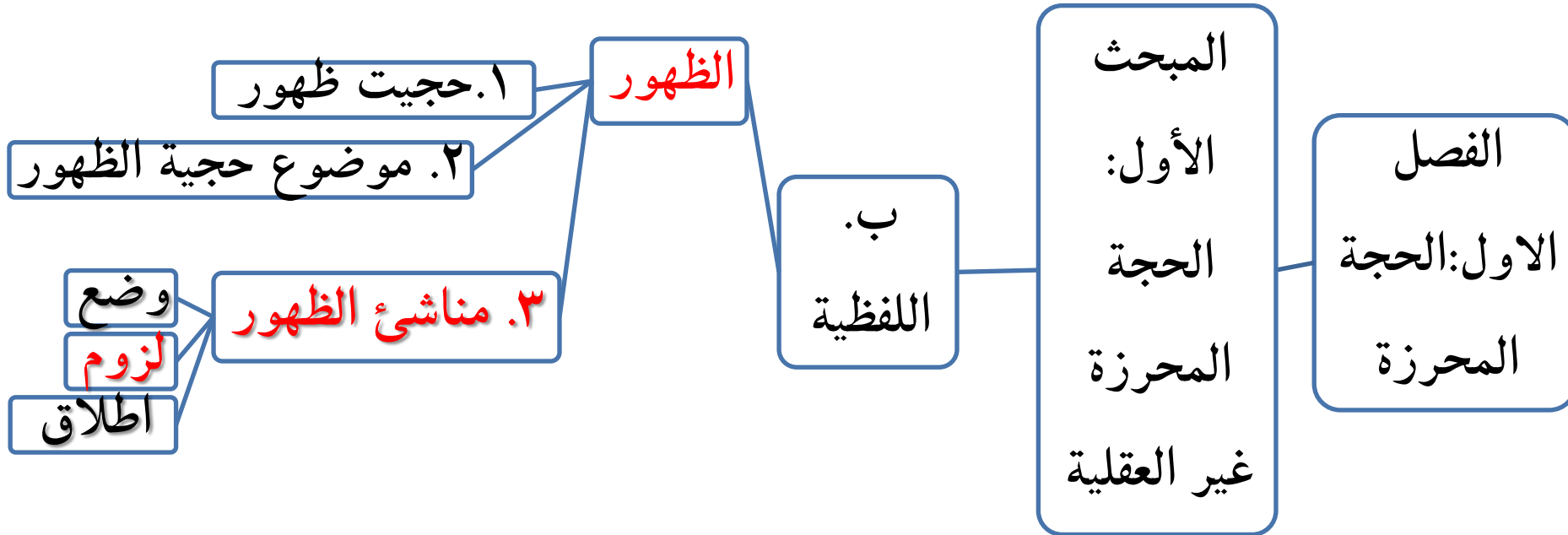

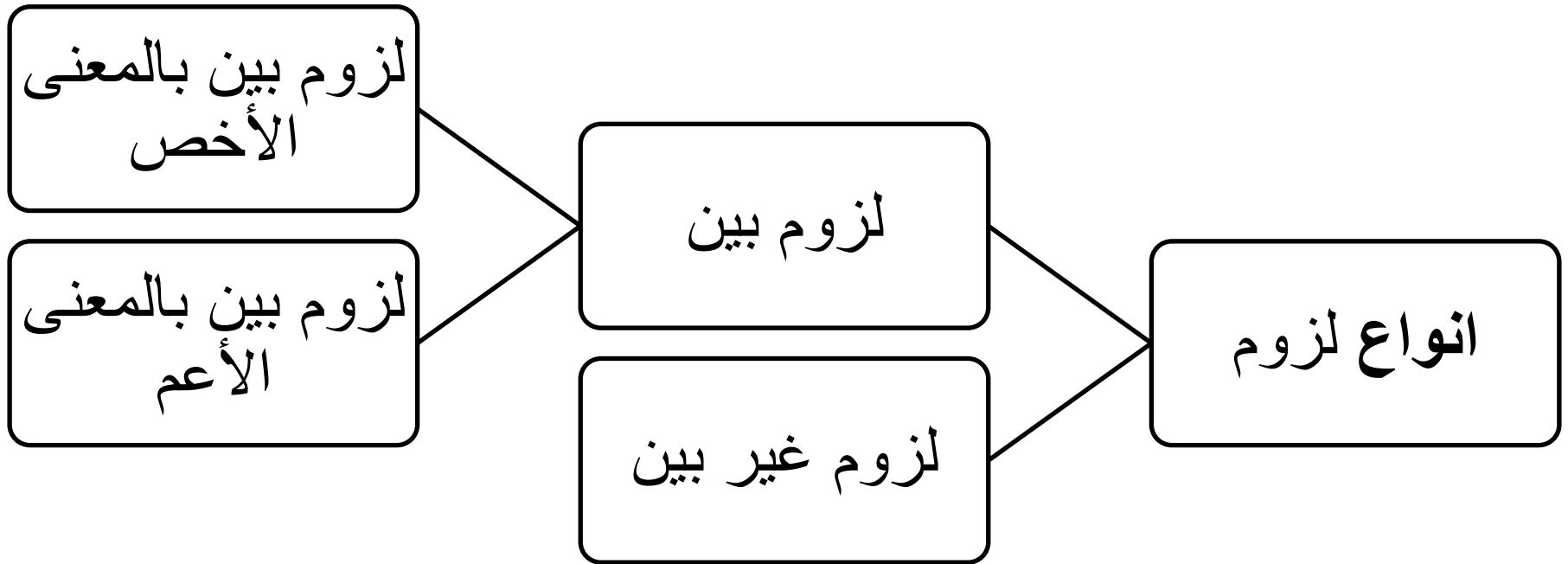

وضع یکی از مناشیء ظهور

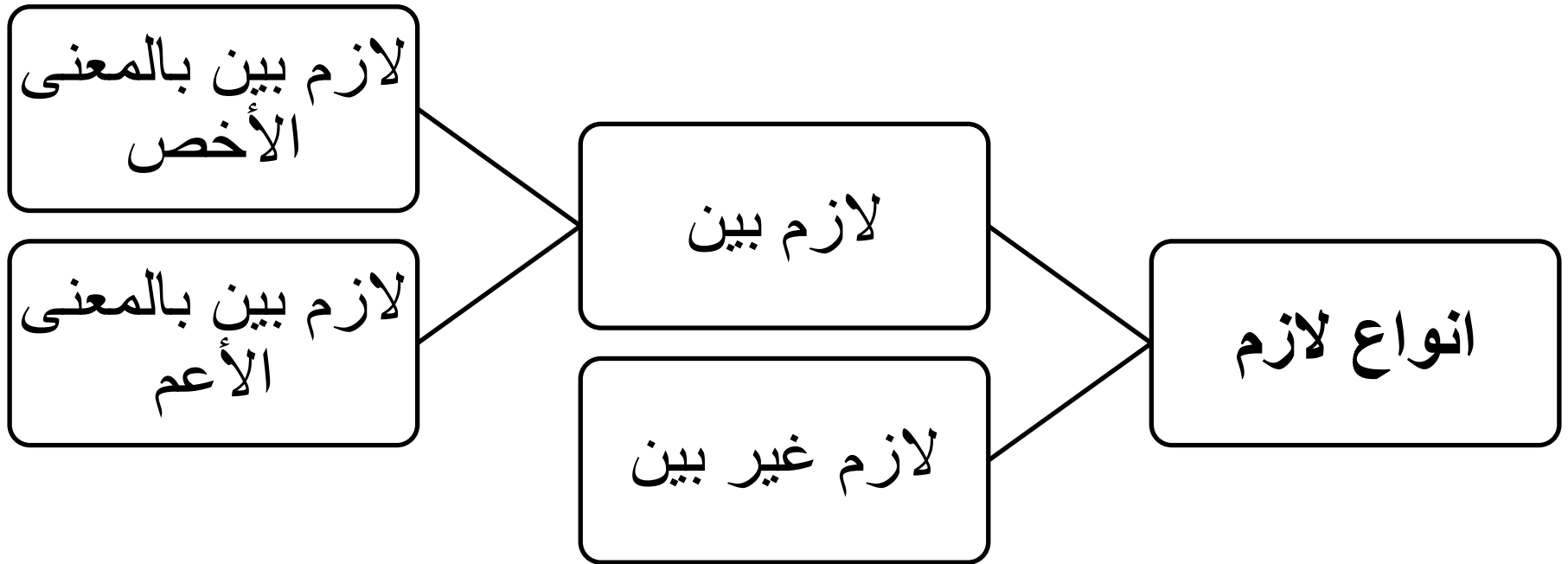

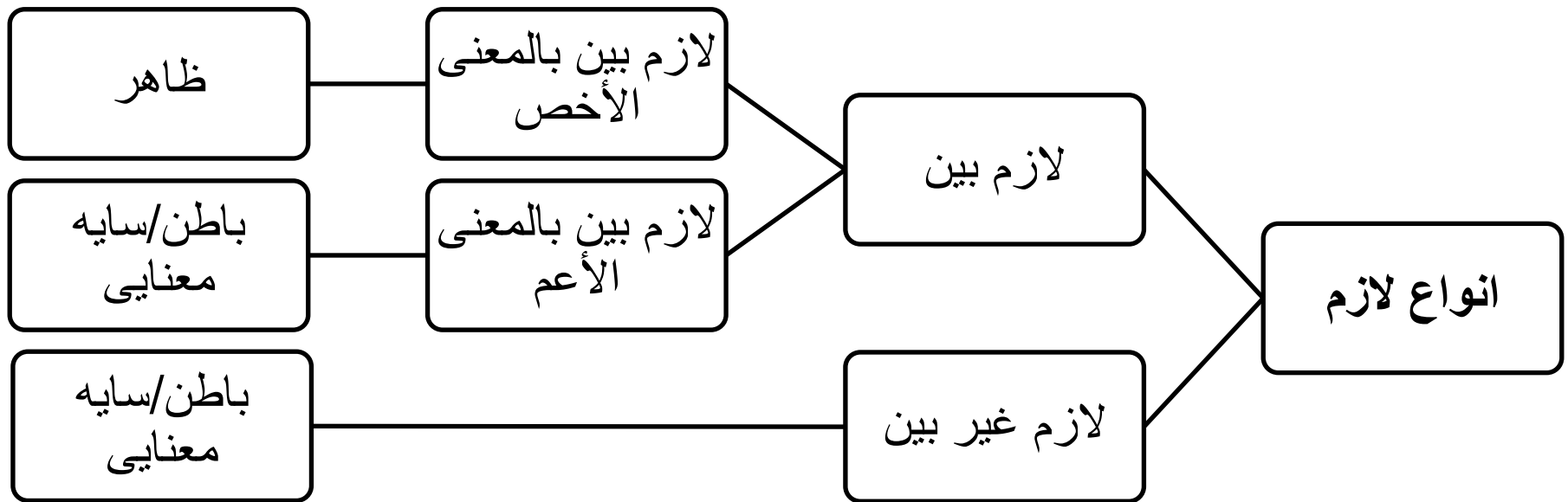
لزوم یکی از مناشیء ظهور

لزوم یکی از مناشیء ظهور

لزوم یکی از مناشیء ظهور

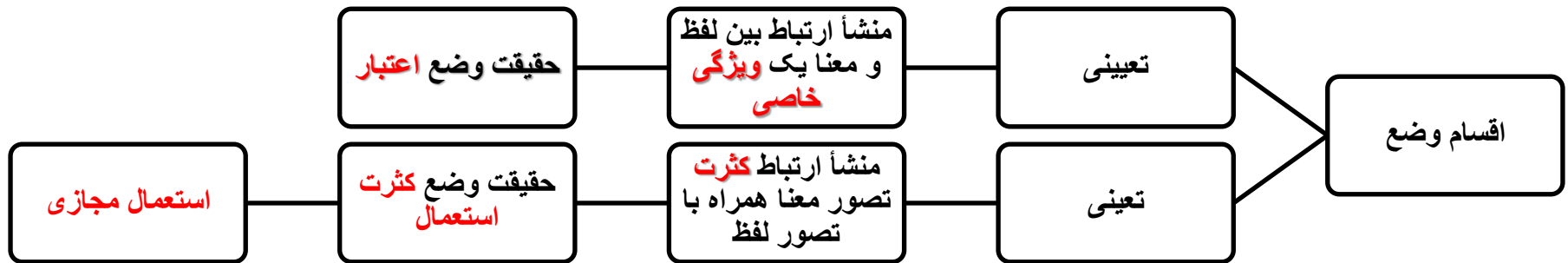
استعمال
مجازی

تصور لازم بین
بالمعنى الأخص
معناى موضوع له
قرینه صارفه

تصور معنای
موضوع له

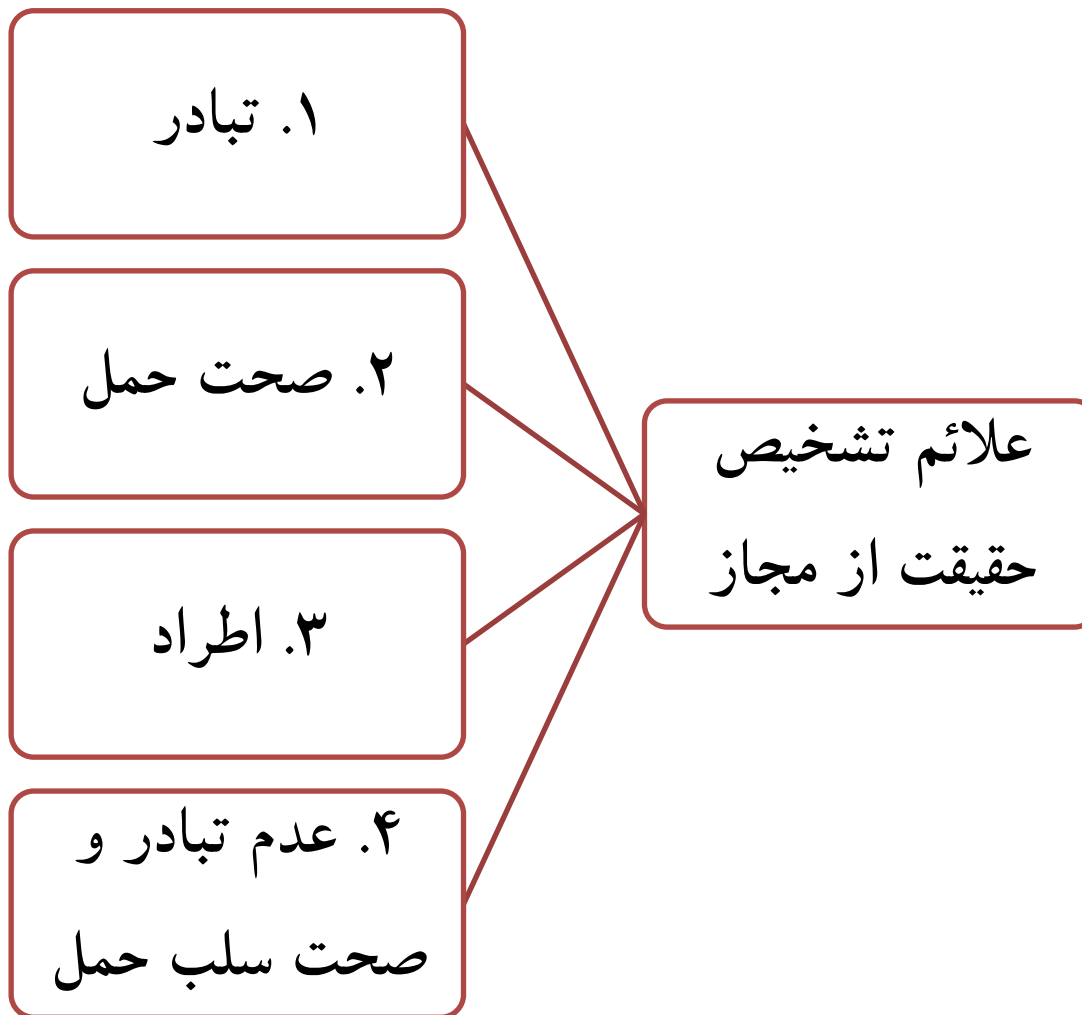
تصور لفظ

وضع یکی از مناشیء ظهور

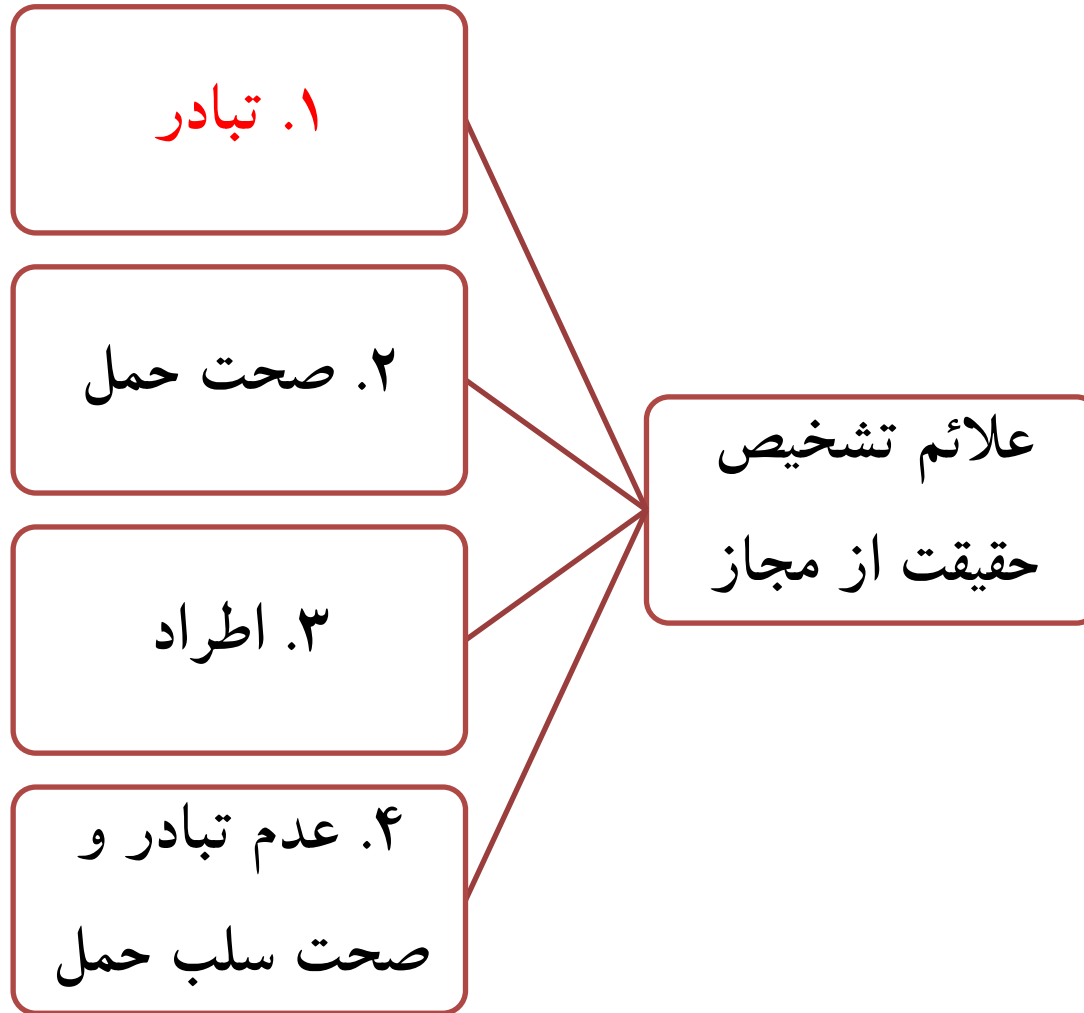

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

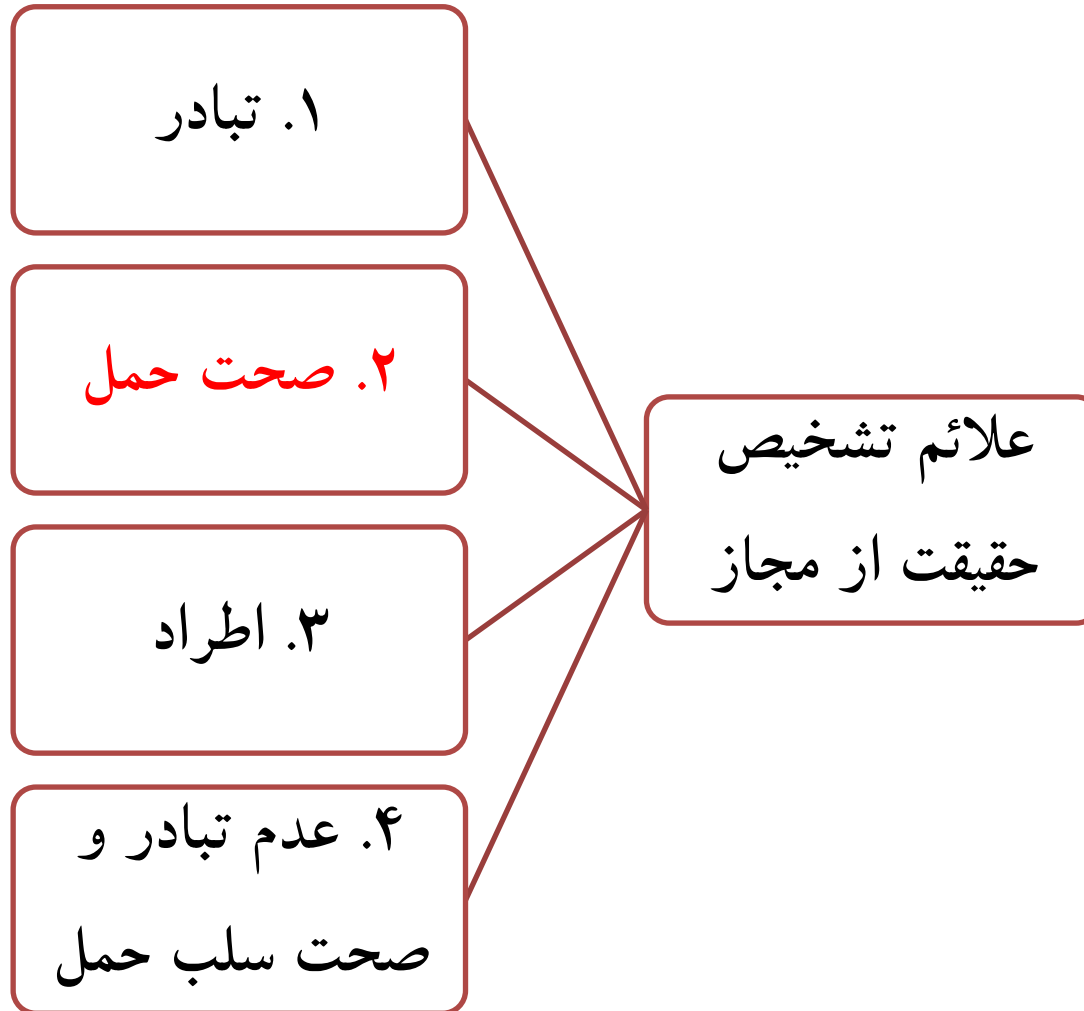
تبادر

تصور لفظ

تصور
معنای
موضوع له

تصور لازم بین
بالمعنى الأخص
معنای
موضوع له

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

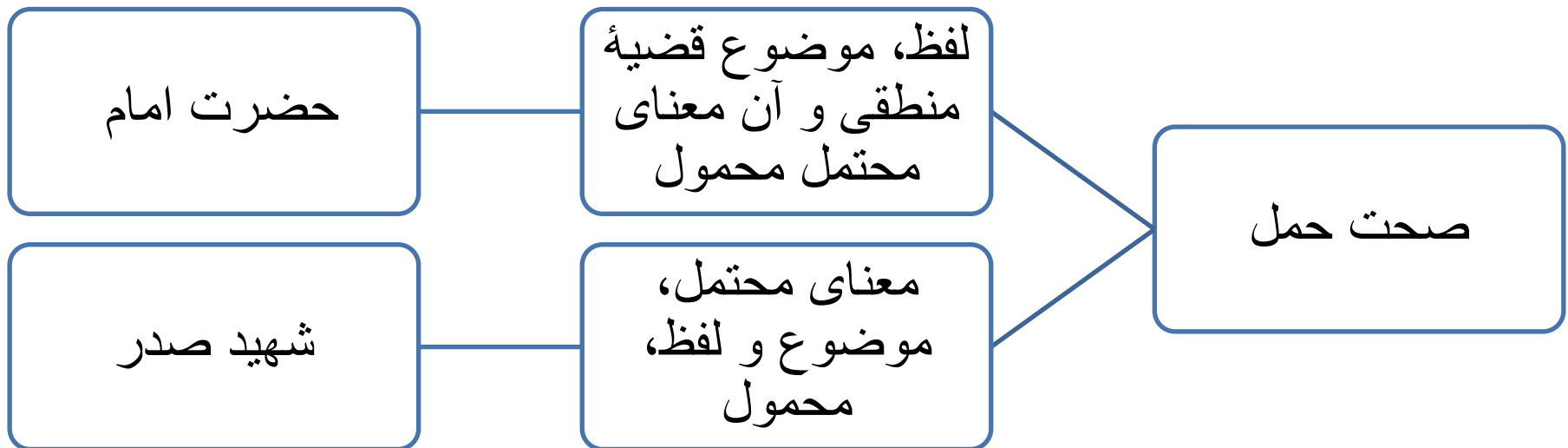
علائم تشخیص حقیقت از مجاز

لفظ، موضوع قضیه
منطقی و آن معنای
محتمل محمول

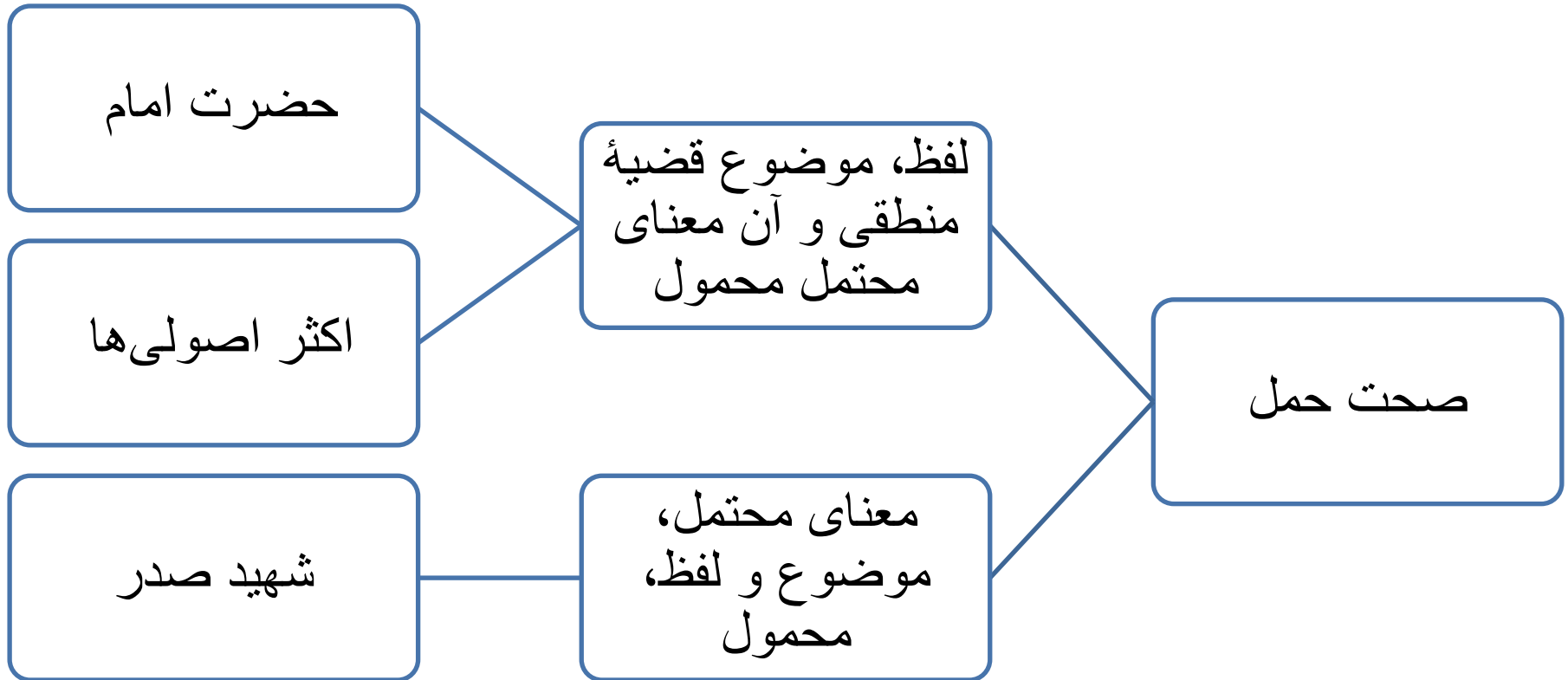
معنای محتمل،
موضوع و لفظ،
محمول

صحت حمل

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

لفظ با معنای ارتکازی خود
موضوع قضیه منطقی و
آن معنای محتمل محمول

معنای محتمل، موضوع و
لفظ با معنای ارتکازی خود
محمول

صحت حمل

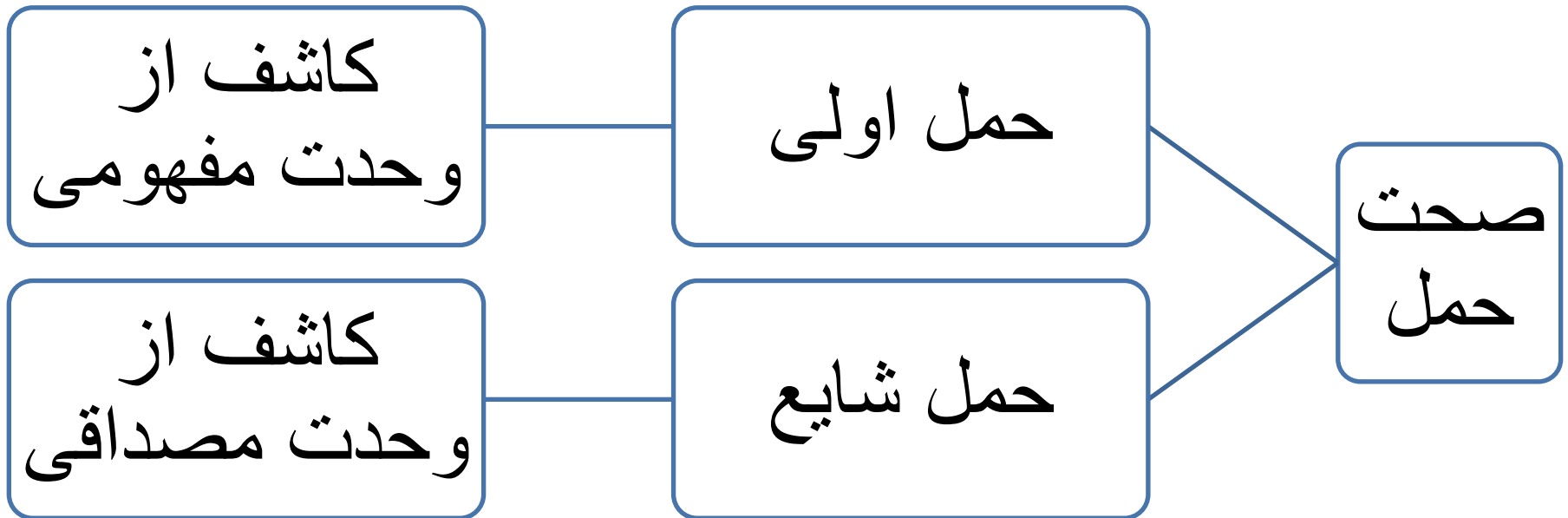
علائم تشخیص حقیقت از مجاز

حمل اولی

حمل شایع

حمل

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- اشکال شهید صدر بر علامت بودن صحت حمل
- صحت حمل فقط می‌گوید معنایی که در ناحیه موضوع مراد است با آن معنایی که در ناحیه محمول مراد است، اتحاد مفهومی دارند؛ اما این را بیان نمی‌کند که معنای مراد در موضوع همان معنای موضوع له است.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

• پاسخ به اشکال شهید صدر رضوان الله علیه

• **روش تبادر خود توجه به ذات تبادر** است نه ذات تبادر

• و آنچه در **روش صحت حمل** وجود دارد **ذات تبادر** است نه توجه به آن.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- ضرورت توجه به روش های **آبجکتیو** در کنار روش های **سابجکتیو**

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- اشکال در حمل اولی

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- در مباحث منطقی، معیار در حمل اولی این است که موضوع و محمول مفهوماً یکی باشند
- و در حمل شایع این است که موضوع و محمول مصداقاً یکی باشد.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- در حمل حد تام بر محدود هیچ کسی تردید ندارد که حمل، حمل اولی است مثل حمل در «الانسان حیوان ناطق». در حمل حد ناقص بر محدود مثل «الانسان حیوان» و «الانسان ناطق» اختلاف وجود دارد.
- مرحوم مظفر در المنطق می گوید حمل شایع است. علامه طباطبائی رضوان الله علیه می گوید حمل اولی است.
- در جای خودش توضیح دادیم که منظر علامه در این قضاوت، فلسفی و منظر مرحوم مظفر منطقی است و بدین معنا هر دو حرفشان درست است.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- بنابراین حمل اولی کاشف از وحدت مفهومی است و حمل شایع کاشف از وحدت مصداقی است.
- این اشکال در بحث حمل اولی مطرح می‌شود که چطور یک مفهوم بر خودش قابل حمل است در حالی که باید بین موضوع و محمول دوگانگی باشد. اگر یک چیز از آن جهت که یک چیز است در نظر گرفته شود، قابل حمل بر خودش نیست؛ چون خودش، خودش است و چیز دیگری نیست تا بگوییم آن چیز دیگر هم همین چیز است. «این همانی» هنگامی معنا دارد که «این» و «همان» ی داشته باشیم.

علائم تشخيص حقيقت از مجاز

- المظفر، محمدرضا، المنطق، ج ١، ص ٩٥ - ٩٦.
- الطباطبائي، السيد محمد حسين، بداية الحكمة، ص ٦٠ و نهاية الحكمة، ص ٨١.
- بحوث في علم الأصول، ج ١، ص ١٦٨.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- جواب
- در پاسخ این اشکال می‌گوییم تفاوت موضوع و محمول به اجمال و تفصیل است؛ مثلاً وقتی گفته شود: «الانسان حیوان ناطق»، در واقع انسان و حیوان ناطق یک چیز هستند و به یک ماهیت و یک مفهوم اشاره دارند.
- الانسان همان مفهوم است به صورت مجمل و حیوان ناطق همان مفهوم است به صورت مفصل.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- بنابراین بین انسان و حیوان ناطق در اجمال و تفصیل تغایر وجود دارد.
- . همان.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- اشکال در حمل شیء علی نفسه
- این پاسخ در بعضی موارد حمل اولی مثل «الانسان انسان» کارایی ندارد؛ زیرا در اینجا اجمال و تفصیل وجود ندارد. مقصود از اجمال در بحث‌های منطقی عبارت است از تصور کل بدون تصور اجزاء که به این تصور علم اجمالی می‌گویند. در مقابل تفصیل تصور کل همراه با اجزا است.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- در الانسان حیوان ناطق معنا دارد که بگوییم وقتی ما انسان را تصور کردیم، انسان را تصور کرده‌ایم بدون اینکه به اجزایش التفات داشته باشیم و در حیوان ناطق ما همان انسان را با التفات به اجزایش یعنی جنس و فصل تصور کرده‌ایم.
- بنابراین در الانسان حیوان ناطق مفهوم در ناحیه موضوع مجمل است و در ناحیه محمول تفصیلی است؛ اما در الانسان انسان مفهوم هم در موضوع و هم در محمول اجمالی است.
- . همان.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- جواب منطقی‌ها
- جوابی که منطقی‌ها دادند این است که: اصلاً الانسان انسان برای کسی می‌گوییم که توهم کرده است که انسان انسان نیست. همین توهم تغایر برای صحت حمل کافی است.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- جواب شهید صدر رضوان الله علیه
- ایشان یک راه حل دیگر مطرح می‌کند. می‌فرماید در نمونه‌هایی مثل الانسان بشر لفظ دال بر موضوع با لفظ دال بر محمول متفاوت است و فرض این است که موضوع و محمول مفهوماً یکی باشند و همین مقدار کافی برای صحت حمل کافی است.
- همان.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- اشکال بر جواب شهید صدر رضوان الله علیه
- بحث حمل ناظر به الفاظ نیست، بلکه ناظر به محتوا است و به همین دلیل بحث حمل یک بحث منطقی یا فلسفی است و نه یک بحث لفظی و ادبی و زبان شناسانه.

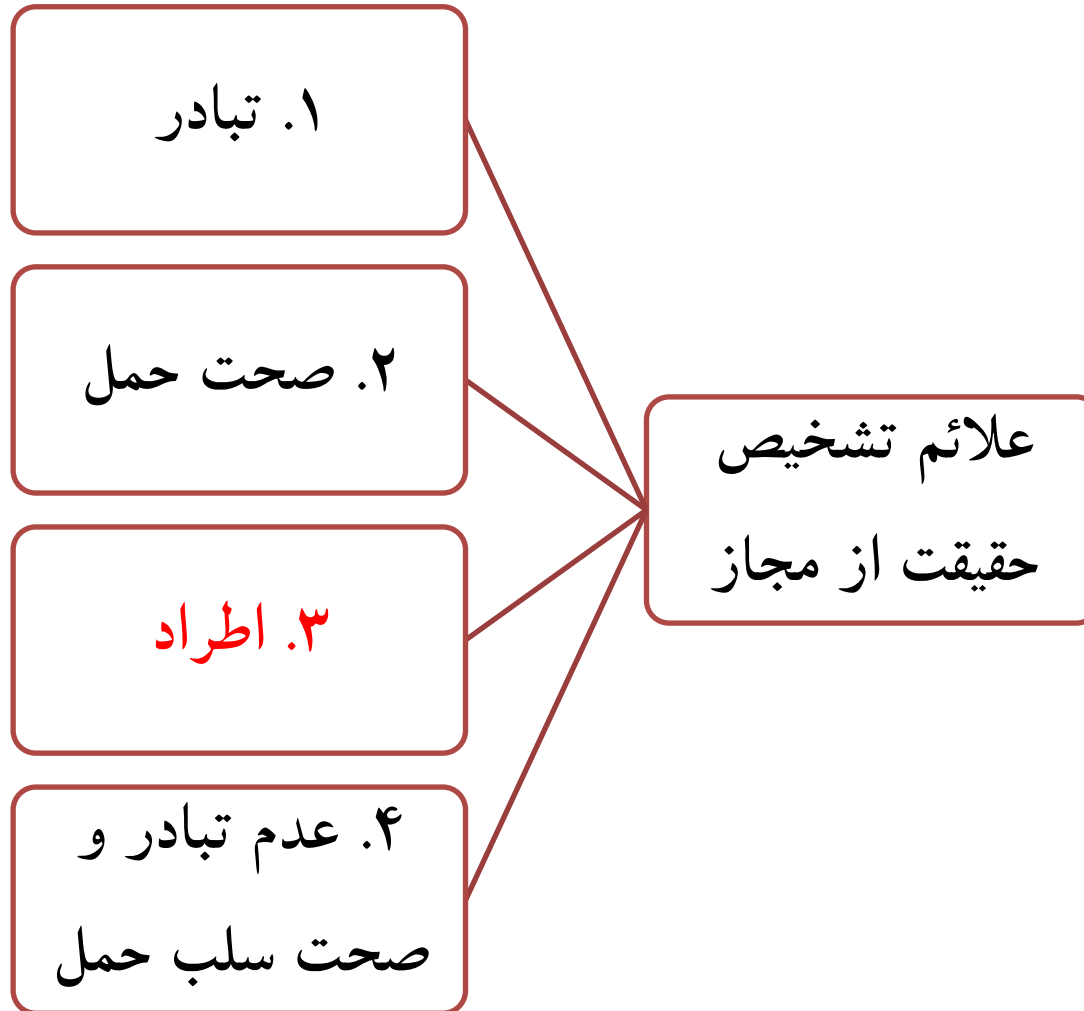
علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- ما برای بیان و ابراز حمل از الفاظ استفاده می‌کنیم؛ ولی واقعیت حمل یک امری مفهومی است. حقیقت حمل در حمل اولی این است که ما به اتحاد دو مفهوم حکم کنیم یا در حمل شایع به اتحاد مصادیق دو مفهوم حکم کنیم.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- وقتی در بحث حمل می‌گوییم بین موضوع و محمول باید تغایر باشد. مقصودمان تغایری است که به معنا سرایت کند و به نوعی یک تغایر مفهومی باشد. اگر فرض کنید که هیچ‌گونه تغایر مفهومی نیست، امکان حمل هم نخواهد بود؛ چون دو امر مفهومی وجود ندارد تا بتوانیم حمل (این‌همانی) را که یک امر مفهومی است در بین آن برقرار کنیم.
- بنابراین باید حداقل توهم تغایر داشته باشیم تا بتوانیم حمل کنیم و بگوییم این مفهوم همان مفهوم است.

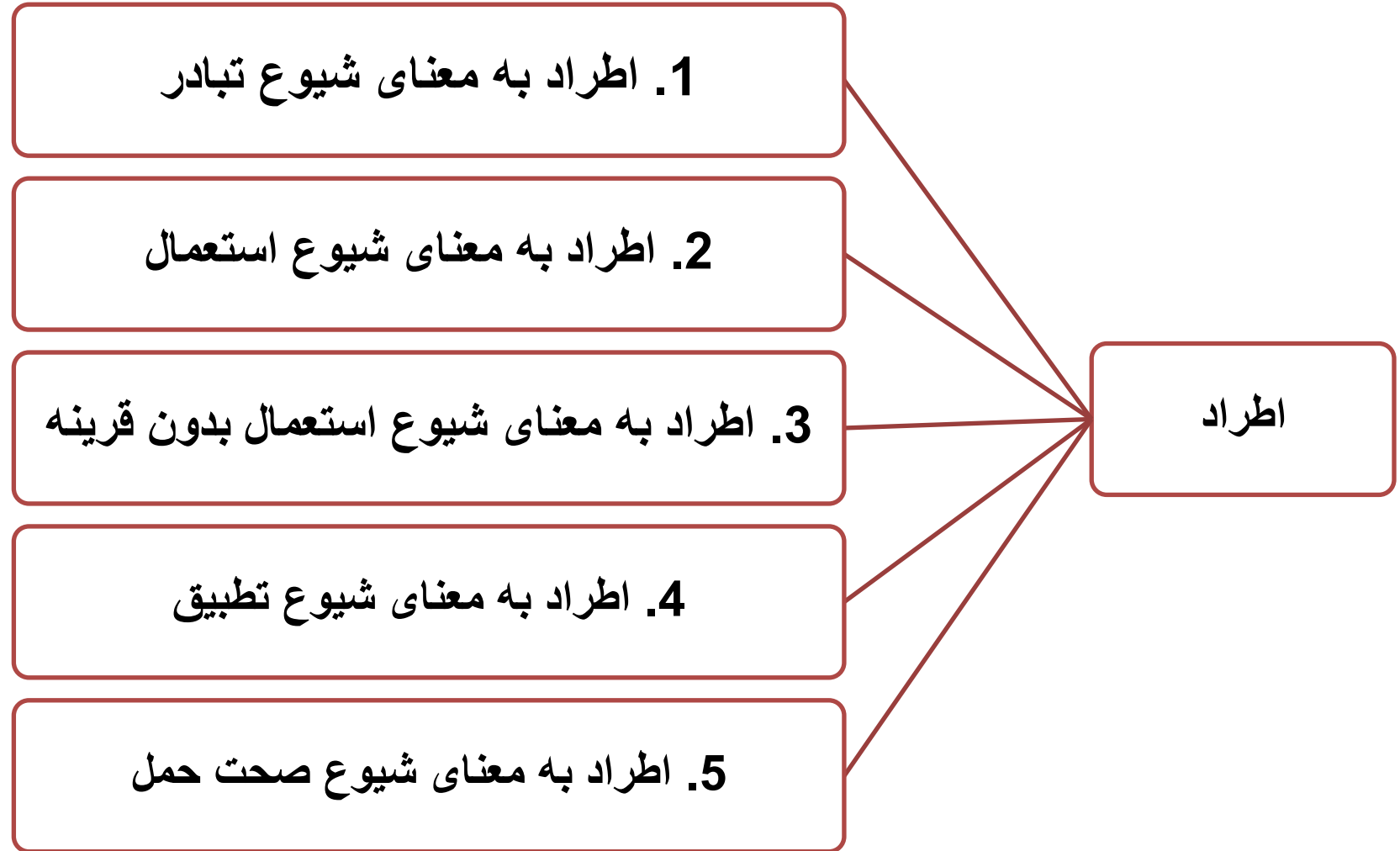
علائم تشخیص حقیقت از مجاز

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- ۳. اطراد
- اطراد به معنای لغوی یعنی شیوع. مقصود از شیوع و فراوانی در این بحث چیست؟ چهار گونه اطراد مطرح شده است:

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- ۱. اطراد به معنای شیوع تبادل
- یعنی خود اینکه از تصور لفظ، فلان معنا اولین معنایی است که به ذهن می‌آید، امری شایع باشد؛ به عبارت دیگر مشاهده کنم هر وقت افراد مختلف که اهل زبان هستند، این لفظ را تصور می‌کنند، این معنا به ذهنشان می‌آید.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- این تفسیر از اطراد با فرض اینکه شیوع تبادل نزد دیگران مقصود باشد، یک طریق برای احراز تبادل است نه راه تشخیص حقیقت از مجاز.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- در اینجا چون به گروهی از عرب‌زبان‌ها مراجعه کرده‌ام و در تعداد زیادی یا تمام آن‌ها تبادر را مشاهده کرده‌ام، بحث از حجیت قول یک نفر خارج می‌شود و شبیه خبر متواتر می‌شود. در اینجا یک نفر نیست که بگوییم آیا قول این یک نفر برای من حجت است یا نه.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- در اینجا می توان بحث حساب احتمالات را مطرح کرد بدین صورت که از جواب اولین فرد یک میزان احتمال وجود تبادر پیدا می با شنیدن جواب دوم این احتمال تقویت می شود و همین طور با سایر جواب ها این احتمال تقویت می شود تا جایی که اطمینان یا یقین پیدا کنیم که متبادر از این لفظ در این فرهنگ و در این زبان این معنا است.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- ۲. اطراد به معنای شیوع استعمال
- وقتی می بینیم در یک زبانی مثلاً عربی لفظی را فراوان در این معنا به کار می برند، پی می بریم که برای این معنا وضع شده است.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- مرحوم آقای خوئی می‌فرمایند در بین طرقی که برای کشف معنای حقیقی مطرح است، شایع‌ترین شکل احراز همین طریق است.
- در مقابل، شهید صدر رضوان الله علیه بر ایشان اشکال می‌کند که استعمال اعم از حقیقت و مجاز است و فراوانی استعمال فقط نشان می‌دهد که استعمال لفظ در این معنا در این زبان غلط نیست.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- در تعبیر مرحوم آقای خوئی و دیگرانی که اطراد استعمال را مطرح کرده‌اند، یک اضافه‌ای وجود دارد.
- آن‌ها این قید را به اطراد اضافه کرده‌اند که این کثرت استعمال لفظ در یک معنا همراه با الغاء احتمال قرینه باشد و پرواضح است که کثرت استعمال بدون قرینه علامت حقیقت است.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- شهید صدر رضوان الله علیه به این اضافه هم اشکال دارد و می گوید استعمال لفظ در معنای مجازی بدون قرینه غلط نیست؛ چون طبق بحثی که در گذشته گفتیم اصلاً دال بر معنای مجازی خود لفظ است و قرینه فقط تعیین کننده مراد است.
- بنابراین در استعمال مجازی بدون قرینه مخاطب من نمی تواند بفهمد که من معنای مجازی را اراده کردم یا نه. پس ذات استعمال اقتضا نمی کند که حتماً مخاطب، مراد من را بفهمد. شاید من در مقام اجمال بودم و به همین جهت بدون قرینه استعمال مجازی کردم تا مخاطب نتواند بفهمد که مقصود من معنای مجازی است.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- الخوئی، السید ابو القاسم، محاضرات فی أصول الفقه (تقریر: محمد اسحاق الفیاض)، ج ۱، ص ۱۴۰.
- همان.
- بحوث فی علم الأصول، ج ۱، ص ۱۷۰.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

• ۳. اطراد به معنای شیوع استعمال بدون قرینه

• این معنا از اطراد در مقابل معنایی است که آقای خوئی رضوان الله علیه به عنوان بهترین و شایع ترین راه برای کشف معانی حقیقی مطرح کردند.

• آقای صدر رضوان الله علیه می فرماید اگر لفظ به کثرت در یک معنا بدون قرینه به کار برود این علامت حقیقت است و آن اشکالی که بر آقای خوئی رضوان الله علیه مطرح کردیم، اینجا وارد نمی شود.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- آقای صدر رضوان الله علیه می گوید ممکن است اهل زبان لفظ را بدون قرینه در معنای مجازی استعمال کنند؛ اما هیچ گاه این کار را به صورت عمومی و شایع انجام نمی دهند؛ چون عقلاً بما هم عقلاً معمولاً قصدشان بیان مرادشان است و فقط در موارد محدودی قصد اجمال دارند.
- پس اگر کثرت استعمال بدون قرینه بود، کاشف از حقیقت است.
- . همان، ص ۱۷۱.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- فرق بین معنای دوم و سوم
- حال این سؤال مطرح است که بین معنایی که ایشان مطرح می‌کنند و آن معنایی که آقای خوئی رضوان الله علیه مطرح کردند، چه فرقی هست.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- فرقی این است که در بیان آقای صدر رضوان الله علیه این نکته که استعمال بدون قرینه است، مفروض گرفته شده است؛ یعنی ما احراز کردیم که در تمام موارد بدون قرینه استعمال شده است؛
- ولی در بیان آقای خوئی رضوان الله علیه ذات استعمال اطراد دارد؛ اما اینکه این استعمال بدون قرینه انجام شده باشد، مفروض نیست، بلکه ما می‌خواهیم از خود همین کثرت استعمال نتیجه بگیریم که این استعمالات بدون قرینه انجام شده است؛

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- به عبارت دیگر می‌بینیم این لفظ در کاربردهای مختلف در این معنا به صورت شایع به کار می‌رود به طوری که احتمال اینکه در تمام این موارد قرینه‌ای برای تعیین مراد بوده باشد، منتفی می‌شود.
- پس در بسیاری از این موارد این استعمال همراه با قرینه نبوده است و چون در بین عقلا استعمال لفظ در معنای مجازی بدون قرینه شایع نیست، نتیجه می‌گیریم که حتماً این معنای مستعمل شایع، معنای حقیقی است؛

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- به تعبیر دیگر کثرت استعمال کاشف از کثرت استعمال بدون قرینه است و کثرت استعمال بدون قرینه کاشف از حقیقت است. با فرض این نکته دیگر اشکال شهید صدر رضوان الله علیه برای آقای خوئی رضوان الله علیه وارد نیست.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- پس اطرادی که می‌تواند یک علامت باشد، اطراد استعمال است؛ البته با فرض اینکه این استعمال شایع بدون قرینه باشد.
- و معمولاً بدون قرینه بودن استعمال در موارد زیاد را از خود کثرت استعمال با قطع نظر از اینکه بدون قرینه است یا نه، به دست می‌آوریم.

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

- بنابراین راهی که شهید صدر رضوان الله علیه مطرح کردند راه تشخیص معنای حقیقی است. و مفروض گرفته‌اند که استعمال بدون قرینه فراوانی را احراز کرده‌ایم و به اصطلاح دقیق همین علامت حقیقت است
- و راهی که آقای خوئی رضوان الله علیه مطرح کردند، طریقی برای احراز بدون قرینه بودن استعمال در موارد زیاد است.